

Rüstəm Kamal

Türk şairi ilk növbədə fel deməkdir. “Fellər sözün ciddi mənasında enerjiyi bildirir” (Ceyms Harris). İ.Nəsimi, Q.Bürhanəddin, M.P.Vaqif, S.Vurgun, R.Rza kimi şairlərin düşüncə enerjisi fellərdə əksini tapıb. Fel poetik təxəyyülün əsas işarə sistemini, motiv-məna şəbəkəsini təşkil edir...

On-on beş il bundan öncə “Kitabi-Dədə Qorqud”un poetikası ilə məşğul olurdum. Sibir-Altay türklərinin etnoqrafik qaynaqlarını araşdırma çevrəsinə qatmaq istəyirdim. Bu zaman görkəmli türkoq E.R.Tenişevin türk dillərində hərəkət fellərinə həsr olunmuş maraqlı bir məqaləsini oxudum. E.R.Tenişev öz təsnifatında hərəkət istiqaməti üzrə (“bizdən ...”, “bizə..”) bir-birindən fərqlənən əks mənalı felləri ayrıca qrupda vermişdi. “Getmək-Gəlmək” felləri də bu qəbildən idi.

Canı bir, qanı bir olan (coğrafi, genetik, estetik) iki böyük şairin təhtəşüür qrammatikasını bərpası baxımından maraqlı doğurur.

Bəzən insana elə gəlir ki, M.P.Vaqifin lüğətində “getmək” feili yoxdur. Vaqifin dilində “gəlmək” feili dəyəərə malikdir. Şeirlərinin zaman-məkan poetikasını “gəlmək” feili modelləşdirir.

“Getmək-gəlmək” Vaqif və Vurgun poetikasında sadəcə arxetiplər deyil, dünyanı dərk etmə üsuludur. Bunu həmin fellərin işlənmə tezliyi də göstərir. Bu fellərin varlığı poetik dilin strukturunu və semantikasını dəyişdirir.

Vaqifin emosional ovqatı yarım gəlişin-

Molla Pənah Vaqif və Səməd Vurğun: *felin enerjisi*

Linqvistik etüd

dən asılı olur. Yar gəlişi qonaq gəlişi kimi mərasim aktı kimi olur:

*Qədəm basdın, sən səfalar gətirdin
Gözüm üstə, ey məstanə, xoş gəldin!*

Bütün yaşantıların tarixi sairin yaddasında gözəlin qonaq gəlməsindən başlayır:

*Ay ağalar, sizə bir ərz eyləyim,
Bu gün qar yağıbdır, dizə çıxıbdır.
Bir gözəlin həsrətini çəkərdim,
Təzə-təzə gəlib bizə çıxıbdır.*

Və yarın gəlməsi o qədər gözlənilməz baş verir ki, onun dünyasına sevinc, şadlıq gətirir.

*Qədəm basıb bizə gəlsin naghə,
Bu gecə məni ona mehman eyləsin.*

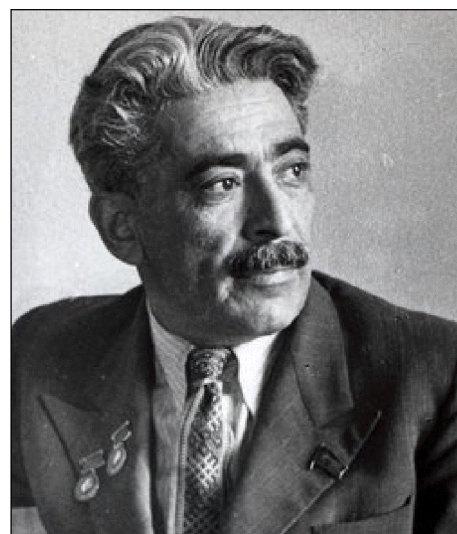
yaxud

*Düyün oldu, bütün xublar yığıldı.
Görmədi bir bizim gülbədən gəlin.
Sən gəlmədin deyən, yasa batmışam.
Gələ gör, ey zülfü yasəmən gəlin.*

Vaqif üçün istənilən səfər, səyahət, ziyarət “getmək” felilə deyil, gəlmək felilə gərçəkləşir. Gəlmək vizual aktın tərkib hissəsidir, görüş imkanındır.

*Çıxıb başmaq seyrinə,
edib seyri-çəmən gəldim,
Ayaq üstədən Qazaga gedib,
gördüm vətən, gəldim.*

E.Tenişev etnoqrafik və linqvistik örnəklər əsasında türk dillərində “getmək” - “ölmək” semantik kecidinin təsadüf olmadığını təsdiqləyir. Məsələn, yakut dilində “getmək” və “ölmək” eyni mənada oldu-

ğunu göstərir. Yeri gəlmişkən, bu motiv M.Svetayevanin poeziyasında da keçir: “Getmə, nə desən də həmişə ölümdür” («Отъезд, как ни кинь, всегда смерть»).

S.Vurgunda “gediş” həmişə sonsuzluğa, məchulluğa səfəri bildirir. Getmə mifoloji mənada “o dünyaya”, ölüm dünyasına yolçuluqdur.

*Onun bu gedişi bir son səfərdir,
Dünya durur, gedən beş-on nəfərdir.
 (“Kənd səhəri”)*

“Komsomol poeması” dastan təhkiyəsi ilə yeddi atlinin uzaqlara yola çıxması ilə başlanır.

Onların “tale mətni” yola çıxmaqdan, “getməkdən” məlum olur.

*Ayazlı, şaxtalı bir qış axşamı
Yeddi yoldaş olub yola düzəldik.
Qarlarla örtülü bir düzə gəldik,
Ayazlı, şaxtalı o qış axşamı.
O ay dediyiniz göylərin şamı,
O qarlı düzlərə baxıb yanırdı,
Yolçular getdikcə yol uzanırdı.*

Səməd Vurğunda yaddaş kateqoriyası “getmək”lə bağlıdır. Xatırlamanı, yada salmanı ölümdən sonrakı mərhələ ilə əlaqələndirir.

*Bəxt məni bu yerə qonaq göndərdi,
Gedirəm, yamandır ayrılıq dərdi.
Demə Səməd Vurğun gəldi-gedərdi,
Unutmaz bu oba, bu mahal məni.*

M.P.Vaqif üçün qadının kişi məkanına gəlişi mümkündür. S.Vurgunda isə qadın-kişi məkanını (Xuraman Vaqifi, Aygün Əmirxanın məkanını) tərk edir.

Əslində “Daglar”, “Mən tələsmirəm” şeirləri (elə “Azərbaycan” şeri də) bir vida, ayrılıq havası üstündə oxunmuş nəğmələrdir.

Ona görə Səməd Vurğunun təsəvvüründə Vaqifin ölümü qalmışdı və “Şairin ölmü”nü yazdı.

“Toy-bayramdır bu dünyanın əzabı” - deyən Vaqif hər “gəlmək”də yenidən doğulurdusa, Vurğun da hər “getmək”də yenidən ölürdü.

Ancaq sonda antinomiya aradan götürülür, bircə “Getmək” - “Ölmək” qalır.